

Національна академія педагогічних наук України

Інститут проблем виховання

КАРНАУХОВА АНТОНІНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 373.24-043.83:177-053.8:398.21

**ФОРМУВАННЯ ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ У ДІТЕЙ 5-ГО РОКУ ЖИТТЯ
ДО ДОРΟΣЛИХ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ КАЗКИ**

13.00.08 – дошкільна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
Машовець Марина Анатоліївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Педагогічний інститут,
заступник директора з науково-методичної та
навчальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Артемова Любов Вікторівна,
Київський міжнародний університет,
професор кафедри психології та педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Газіна Ірина Олександрівна,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
доцент кафедри педагогіки та методик
дошкільної і початкової освіти.

Захист відбудеться “01” червня 2016 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою:
04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій частині та на офіційному сайті
Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул.
М. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано “ _____ ” _____ 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Комарівська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Соціально-культурні процеси, які відбуваються у сучасному суспільстві й активно впливають на стиль людських взаємин, моделі міжособистісної взаємодії, проникають навіть у сферу стосунків дітей дошкільного віку та дорослих (батьків, педагогів та інших близьких дорослих). Батьки, створюючи сімейний мікроклімат, формують у дітей ціннісні орієнтації та моральні норми, виховують у них суспільно значущі особистісні якості і поступово залучають до суспільного життя. Відтак, сім'я потребує педагогічного супроводу з боку найпершої освітньої інституції – дошкільного навчального закладу, зокрема від дошкільного педагога.

Нормативним підґрунтям для вирішення окресленого завдання є положення Законів України “Про освіту” (1996), “Про дошкільну освіту” (2001), Базового компоненту дошкільної освіти в Україні (2012), Концепції Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року (2011) та інших документів.

Для суспільства питання виховання підростаючого покоління на гуманістичних засадах були важливими на всіх етапах суспільного розвитку. Прогресивна світова й вітчизняна педагогічна думка завжди визначалися добродійними тенденціями (Г. Ващенко, Б. Грінченко, Я. Коменський, Н. Лубенець, М. Монтень, Й. Песталоцці, Ф. Рабле, С. Русова, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода, К. Ушинський та інші).

Виховання високих моральних цінностей особистості неможливе без плекання шанобливого ставлення до дорослих, найрідніших і найдорожчих людей. Вивчаючи проблеми морального виховання, учені виокремлюють поняття “шани”, яке визначають однією з найважливіших якостей особистості (А. Архангельський, О. Дробницький, І. Кон та інші).

У зв'язку з тим, що сучасна сім'я переживає трансформацію міжпоколінних відносин (М. Мід), питання формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих набуває особливої значущості. До того ж вікові характеристики свідчать про особливу чутливість цього періоду для такого виховання (Л. Артемова, Г. Беленька, Н. Гавриш, І. Карабаєва, О. Кононко, В. Кузьменко, М. Машовець, Т. Піроженко, Т. Поніманська та інші).

Проблема формування шанобливого ставлення дітей до дорослих у філософському, психологічному, педагогічному аспектах розглядалася вченими минулого і сьогодення (Г. Ващенко, Я. Коменський, Д. Локк, А. Макаренко, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші). Зокрема, науковцями проаналізовано роль спілкування в особистісному становленні дошкільника (Д. Ельконін, О. Кононко, В. Кузьменко, М. Лісіна, А. Рузьська, Є. Суботський та інші); особливості становлення у дошкільному віці ціннісного ставлення до однолітків (В. Павленчик, Т. Поніманська, Ю. Приходько, Т. Репіна та інші); вплив соціальних емоцій на взаємодію дітей дошкільного віку (О. Запорожець, В. Котирло, Г. Кошелева, Я. Неверович, Л. Стрелкова та інші); специфіка прояву гуманних взаємин дошкільників у спільній діяльності (Л. Артемова, А. Гончаренко, В. Котирло, О. Смирнова та інші); питання цілісного

виховання дітей у сім'ї (Т. Алексєєнко, Л. Гураш, М. Машовець та інші); підготовка майбутніх вихователів до формування шанобливого ставлення у дітей дошкільного віку до дорослих (О. Бутенко, О. Козлюк, А. Курчатова та інші).

Численними психолого-педагогічними дослідженнями визнано питомий педагогічний потенціал художньої літератури у вихованні дітей дошкільного віку (Н. Карпінська, Л. Стрелкова, Н. Химич та інші); а одним з її дієвих засобів виокремлюється дитячий фольклор і, передусім, казка як невід'ємний складник рідної культури. Але формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки як окрема цілісна проблема поки не була предметом дослідження в педагогічній науці.

Отже, огляд досліджень і сучасної практики дошкільної освіти виявив низку суперечностей:

– між необхідністю утвердження в інформаційно-технократизованому соціумі духовних і моральних цінностей та недостатньою ефективністю наявних педагогічних механізмів їх формування у підростаючого покоління, починаючи з дошкільного віку;

– між потребою сучасної сім'ї у створенні сприятливого морального середовища та недостатнім рівнем сформованості педагогічної культури дорослих у формуванні шанобливого ставлення членів родини одного до одного та до інших людей;

– між потребою суспільства у формуванні ціннісних орієнтацій особистості, починаючи з дошкільного дитинства, які охоплюють, у тому числі, шанобливе ставлення до дорослих, і недостатнім методичним забезпеченням реалізації виховного потенціалу української казки у вихованні дітей дошкільного віку.

Виявлені суперечності підтвердили актуальність проблеми і зумовили вибір теми дослідження: *“Формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки”*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складником теми лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України “Науково-методичне забезпечення формування базових якостей особистості старшого дошкільника в дошкільному навчальному закладі” (державний реєстраційний номер 0113U001214). Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 5 від 27.11.2003 р.) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 1 від 27.01.2004 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки.

Реалізація поставленої мети обумовила такі **завдання дослідження**:

1. На основі теоретичного аналізу уточнити сутність ключового поняття “шанобливе ставлення” стосовно дітей 5-го року життя та розкрити виховний потенціал української казки в контексті теми дослідження.

2. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих.

3. Обґрунтувати педагогічні умови формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки в контексті моделювання досліджуваного процесу.

4. Розробити та експериментально перевірити методику формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки.

Об'єкт дослідження – процес морального виховання дітей 5-го року життя.

Предмет дослідження – педагогічні умови та методика формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: особистісно орієнтований та діяльнісний підходи до виховання (І. Бех, Л. Виготський, Г. Костюк, І. Якиманська); теоретичні положення щодо розвитку особистості та гуманізації навчання і виховання (Д. Ельконін, М. Лісіна, Ю. Приходько, В. Сухомлинський); філософські та психолого-педагогічні ідеї про природу цінностей і ціннісних орієнтацій особистості (Є. Бондаревська, І. Ігнатенко, Т. Поніманська, А. Рузька, О. Сухомлинська, Г. Тарасенко, Т. Титаренко, К. Чорна); концептуальні ідеї щодо морального виховання, зокрема дітей дошкільного віку (Л. Артемова, О. Кононко, В. Павленчик, Т. Поніманська); психолого-педагогічні дослідження механізмів міжособистісного спілкування і партнерських відносин (В. Білоусова, О. Бодальов, О. Запорожець, В. Киричок, Я. Коломинський, Г. Костюк, В. Котирло, О. Кульчицька, О. Леонтєв, М. Лісіна, Я. Неверович, Л. Проколієнко, Д. Фельдштейн); дослідження специфіки розвитку мовлення дошкільників (А. Богуш, І. Луценко, Т. Піроженко) і ролі художньої літератури у вихованні дошкільників (О. Запорожець, Н. Карпінська, Л. Славіна); праці з питань педагогічного потенціалу засобів фольклору, зокрема упровадження української казки в освітній процес (С. Бакуліна, А. Богуш).

Для досягнення мети та розв'язання завдань дослідження використано такі **методи**:

– *теоретичні*: аналіз, порівняння, узагальнення наукових джерел для уточнення досліджуваних дефініцій “шана”, “ставлення”, “шанобливе ставлення”; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для обґрунтування педагогічних умов, моделювання, порівняльний аналіз результатів дослідження;

– *емпіричні*: діагностичні (бесіда, опитування, анкетування), педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи), систематичне спостереження, аналіз продуктів творчої діяльності дітей для визначення рівнів сформованості шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих, доведення доцільності педагогічних умов та методики формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки;

– *статистичні методи*: математичне обчислення для кількісного оцінювання стану досліджуваної проблеми та експериментального підтвердження ефективності педагогічних умов формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих (за критерієм Фішера).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

- *уперше* обґрунтовано педагогічні умови (створення розвивального середовища у дошкільному навчальному закладі з метою забезпечення позитивного емоційного фону сприймання вихованцями морального змісту казок; систематичне збагачення знань дітей 5-го року життя змістом казок морального спрямування; залучення дітей до практично зорієнтованої діяльності в контексті творчої інтерпретації казкових сюжетів з подальшою поведінковою проекцією); виокремлено компоненти (когнітивний, емоційний, поведінковий), визначено критерії та показники (когнітивний: розуміння поняття “шанобливе ставлення”; самостійність усвідомлення внутрішнього стану близьких людей; вміння проявляти шанобливе ставлення до дорослих; вміння свідомо поступатися своїми бажаннями; емоційно-почуттєвий: вміння визначати та адекватно реагувати на почуття та емоції дорослих; здатність відчувати і розуміти емоційний стан дорослих та причини, що можуть його викликати; ставлення до дорослих як до цінності; здатність до співчуття та співпереживання; творчо-діяльнісний: здатність давати мотивовану оцінку вчинкам стосовно дорослих; вміння надавати безкорисливу допомогу дорослим у повсякденному житті; вміння самостійно знаходити правильний вихід із ситуації, що передбачає моральний вчинок стосовно дорослих; здатність до творчої інтерпретації морального змісту казок з проекцією на власну поведінку), схарактеризовано рівні сформованості шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих;

- *уточнено* сутність поняття “шанобливе ставлення” стосовно дітей 5-го року життя, яке визначається як вияв поваги, що ґрунтується на індивідуальних моральних чеснотах чи якостях особистості, до якої це ставлення виявляється;

- *набули подальшого розвитку* форми і методи формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні й упровадженні методики формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих на основі морального спілкування всіх суб'єктів освітнього процесу, засобом якого є українські казки, та методичного забезпечення, створеного для реалізації розробленої методики; запропонованій систематизації українських казок, цілеспрямоване застосування яких формує шанобливе ставлення до дорослих і є доцільним для сприймання дітьми 5-го року життя відповідно до програмових вимог у ДНЗ.

Матеріали дисертації можуть бути використані у практичній діяльності педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів; викладачами вищих навчальних закладів під час викладання навчальних дисциплін “Дошкільна педагогіка”, “Основи сценарної роботи” проведення лекційних, семінарських, практичних занять; під час проходження педагогічної практики в ДНЗ студентами напряму підготовки “Дошкільна освіта”; при розробленні та написанні методичних посібників із дошкільної освіти.

Результати дисертації **впроваджено** у практику роботи дошкільних навчальних закладів: ДНЗ № 40 м. Києва (довідка № 1/24-39 від 10.10.2014 р.), ДНЗ № 590 м. Києва (довідка № 7 від 17.11.2015 р.), Центр розвитку дитини “Сонечко” м. Малина Житомирської області (довідка № 52 від 4.09.2014 р.),

ДНЗ № 4 “Калинонька” м. Малина Житомирської області (довідка № 44 від 4.09.2014 р.), ДНЗ № 9 “Золотий ключик” м. Малина Житомирської області (довідка № 54 від 4.09.2014 р.), ДНЗ № 20 “Дзвіночок” м. Кам'янець-Подільського Хмельницької області (довідка № 80 від 20.11.2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційної роботи оприлюднено на науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних* – “Сучасні реалії та перспективи дошкільної освіти” (Київ, 2008), “Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти” (Кам'янець-Подільський, 2010), “Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти” (Рівне, 2011), “Спеціаліст XXI века: психолого-педагогическая культура и профессиональная компетентность” (Барановичи, 2011), “Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання” (Київ, 2014); “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору” (Київ, 2015); *всукраїнських* – “Дошкільне дитинство: інноваційний досвід освіти, проблеми, традиції та перспективи” (Переяслав-Хмельницький, 2008), “Інноваційні технології в дошкільній освіті України” (Київ, 2008); на *науково-методичних* семінарах для вихователів дошкільних навчальних закладів та методистів (Київ, 2008, 2009, 2012, 2014).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри дитячої творчості Інституту розвитку дитини НПУ імені М. П. Драгоманова (2008–2009), кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка (2011–2014), щорічних науково-методичних семінарах для вихователів та методистів дошкільних навчальних закладів м. Києва (2008–2014).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в 22 наукових публікаціях (з них 21 одноосібна), у тому числі: 9 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях, 3 – у зарубіжних періодичних наукових виданнях, 4 – у збірниках наукових праць за матеріалами конференцій, 6 – інші публікації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків з кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (232 найменування, з них – 8 іноземною мовою, 6 – інтернет-джерел) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок, із них 175 сторінок основного тексту, 18 сторінок списку використаних джерел, 46 сторінок додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету і завдання, методи дослідження; окреслено теоретико-методологічну основу дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; відображено інформацію про впровадження та апробацію основних результатів дослідження, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У *першому розділі* – “**Теоретичні основи формування шанобливого ставлення до дорослих у дитячому соціогенезі**” – проаналізовано стан дослідженості проблеми формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих; визначено психолого-педагогічні особливості формування

шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих; розкрито виховний потенціал української казки в контексті теми дослідження.

Словникові тлумачення понять "пошана", "шана", "повага" у філософському, психолого-педагогічному аспектах ґрунтовані на визнанні особистістю заслуг, високих позитивних якостей іншої людини, на уважному ставленні до її переконань; на таких якостях, як-то: турбота, ввічливість, слухняність, доброзичливість, співпереживання. Узагальнення наукових позицій дало змогу уточнити поняття "шанобливе ставлення" стосовно дітей 5-го року життя як вияв поваги, що ґрунтується на індивідуальних моральних чеснотах чи якостях особистості, до якої це ставлення виявляється.

У психолого-педагогічних дослідженнях, зокрема стосовно дітей 5-го року життя, виокремлюється пріоритетне значення емоцій для засвоєння моральних норм, формування здатності до наслідування, набуття життєвого досвіду тощо (І. Бех, А. Виноградова, Д. Ельконін, О. Кононко, О. Кульчицька, О. Леонтєв, В. Нечаєва, Ю. Приходько, С. Рубінштейн, П. Якобсон). Передусім, сутність категорії "ставлення" у вітчизняній психології розкривається через переживання дитиною різних аспектів взаємодії власного "Я" з іншими людьми. Концентрація мотивованих особистісних утворень, на думку вчених, залежить від потреб і мотивів, емоцій і почуттів, інтересу, оцінних суджень суб'єкта, що продукують у дітей позитивно-оцінне ставлення до дорослих. Як свідчать результати досліджень (В. Андросова, А. Виноградова, О. Запорожець, Н. Карпинська, Є. Лукіна, Л. Славіна), оцінні ставлення та судження є первинним регулятором моральних дій дитини, тому найбільш живий емоційний відгук у дитини викликають емоційні засоби, серед яких провідне місце посідає казка. Отже, з огляду на вікові особливості дітей 5-го року життя, поняття "шанобливе ставлення" пов'язується у дисертації з проявами у дітей таких якостей, як турбота, ввічливість, слухняність, доброзичливість, співпереживання.

Аналіз виховного потенціалу української казки (О. Бріцина, Л. Дунаєвська та інші) підтвердив, що найяскравіше національні та загальнолюдські цінності, які народ плекав і передавав нащадкам у формі дивовижних мрій про непереможність добра, справедливості, щасливого життя, виражено саме у соціально-побутових казках ("Названий батько", "Дідова дочка та бабина дочка" та інші). Такі казки розглядаються в дисертації як найбільш значущі у розв'язанні досліджуваної проблеми.

Вагомість застосування української казки як засобу формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих зумовлена віковими особливостями розуміння дитиною змісту та суті українських казок. А саме прагненням мотивувати своє ставлення до героїв, зіставляючи вчинки персонажів та їхні моральні якості з власним досвідом, вибудовувати поведінку, орієнтуючись на позитивні казкові образи, що свідчить про здатність дитини цього віку надавати елементарну моральну оцінку діям персонажів.

У другому розділі – "Експериментальні основи дослідження формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки в освітньому процесі ДНЗ" – визначено критерії і показники,

схарактеризовано рівні сформованості шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих, обґрунтовано педагогічні умови в контексті моделювання відповідного освітнього процесу.

Критеріями і показниками сформованості шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих обґрунтовано такі:

- *когнітивний критерій*; *показники*: розуміння поняття "шанобливе ставлення"; самостійність усвідомлення внутрішнього стану близьких людей; вміння проявляти шанобливе ставлення до дорослих; вміння свідомо поступатися своїми бажаннями;

- *емоційно-почуттєвий критерій*; *показники*: вміння визначати та адекватно реагувати на почуття та емоції дорослих; здатність відчувати і розуміти емоційний стан дорослих та причини, що можуть його викликати; ставлення до дорослих як до цінності; здатність до співчуття та співпереживання;

- *творчо-діяльнісний критерій*; *показники*: здатність давати мотивовану оцінку вчинкам стосовно дорослих; вміння надати безкорисливу допомогу дорослим в повсякденному житті; вміння самостійно знаходити правильний вихід із ситуації, що передбачає моральний вчинок стосовно дорослих; здатність до творчої інтерпретації морального змісту казок з проєкцією на власну поведінку.

На основі зазначених критеріїв та показників спрогнозовано рівні сформованості шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих: високий, достатній, середній та низький.

Діти 5-го року життя з *високим рівнем* сформованості шанобливого ставлення до дорослих мають чітке уявлення про шану й шанобливість; спроможні розуміти правильність учинків власних та однолітків стосовно дорослих; уявлення таких дітей про шанобливе ставлення до дорослих відповідає типовим проявам їхньої поведінки в реальних умовах життєдіяльності; вони орієнтуються в основних емоціях і почуттях дорослих, уміють визначати їх та адекватно на них реагують; відчують і розуміють емоційний стан дорослого та причини, що можуть його викликати; відчують емоційно-почуттєву єдність з дорослими; ставляться до дорослих як до цінності; здатні до емоційного співпереживання дорослим; усвідомлюють свої переживання, уміють керувати власними емоціями; готові надати безкорисливу допомогу дорослим у повсякденних ситуаціях, самостійно знаходять правильний вихід із ситуації, що передбачає моральний вчинок стосовно дорослих.

Достатній рівень сформованості шанобливого ставлення до дорослих притаманний дітям, які мають знання про шанобливе ставлення до дорослих, але недостатньо відчують та розуміють їхній емоційний стан та причини, що можуть його викликати; недостатньо відчують емоційно-почуттєву єдність з дорослими; не завжди здатні до емоційного співпереживання дорослим; частково усвідомлюють свої переживання та не завжди вміють керувати власними емоціями; вияв шанобливого ставлення до дорослих залежить певною мірою від спонукань дорослих.

Діти із *середнім рівнем* сформованості шанобливого ставлення до дорослих мають недостатні знання про шанобливе ставлення до дорослих, не завжди

розуміють власні вчинки і вчинки своїх однолітків стосовно дорослих; уявлення таких дітей про шанобливе ставлення до дорослих не завжди відповідає типовим проявам їхньої поведінки у реальних умовах життєдіяльності; вони недостатньо орієнтуються в основних емоціях і почуттях дорослих, не завжди можуть їх визначати та адекватно на них реагувати; не завжди готові надати безкорисливу допомогу дорослим у повсякденній ситуації; часто у поведінці керуються егоїстичними мотивами, інколи не вміють самостійно знаходити правильний вихід із ситуації, що передбачає моральний учинок стосовно дорослого; не завжди можуть давати мотивовану оцінку вчинкам стосовно дорослих.

Для дітей, що виявили *низький рівень* сформованості шанобливого ставлення до дорослих, характерні поверхневі уявлення (або їх відсутність) про шанобливе ставлення до дорослих; вони не спроможні оцінити вчинки однолітків та власні стосовно дорослих і дати їм правильну моральну оцінку; емоційна чутливість таких дітей зорієнтована на власні переживання; їм притаманні короткочасні емоційні відгуки на біль та горе дорослих або взагалі їх відсутність; ці діти не вміють або не бажають надавати безкорисливу допомогу дорослим у повсякденних ситуаціях; у своїй поведінці керуються суто егоїстичними мотивами; не можуть дати мотивовану оцінку вчинкам стосовно дорослих.

На різних етапах дослідженням було охоплено 185 дітей 5-го року життя (92 – експериментальна (ЕГ); 93 – контрольна (КГ) групи), 105 батьків, 14 педагогічних працівників. Застосування критерію Фішера довело, що різниця між даними щодо дітей з ЕГ та КГ не має статистичної значущості.

Зокрема, за інформаційним компонентом високий рівень виявлено у 1,80 % дітей ЕГ та у 2,15 % дошкільників КГ; достатній – у 3,26 % дітей ЕГ та у 4,30 % дітей КГ; середній – у 26,08 % дітей ЕГ та у 25,80 % дітей КГ; низький – у 69,56 % дітей ЕГ та у 67,74 % дітей КГ.

За емоційним компонентом високий рівень не був виявлений; достатній – у 7,60 % дітей ЕГ та 10,75 % дітей КГ; середній – у 23,91 % дітей ЕГ та у 22,58 % дітей КГ; низький рівень сформованості шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих виявлено у 68,47 % дітей ЕГ та 66,66 % дітей КГ.

За поведінковим компонентом високий рівень виявлено у 3,26 % дітей ЕГ і 3,22 % дітей КГ; достатній – у 4,34 % дітей ЕГ та у 7,52 % дітей КГ; середній – у 25,00 % дітей ЕГ та у 23,65 % КГ; низький – у 67,39 % дітей ЕГ та у 65,59 % дітей КГ.

Опитування вихователів дошкільних навчальних закладів дало змогу з'ясувати причини переважання у дітей 5-го року життя низького рівня сформованості шанобливого ставлення до дорослих. Серед таких причин: недостатня увага вихователів до проблеми, нерозробленість методики й відсутність методичного забезпечення для формування означеної якості, відокремленість відповідних зусиль педагогів та батьків. Також з'ясувалося, що вихователями недостатньо ефективно використовуються засоби художньої літератури; зокрема увага педагогів майже не зосереджується на виховному потенціалі української казки у розв'язанні проблеми формування шанобливого ставлення до дорослих.

Результати констатувального етапу експерименту, зокрема виявлення причин низької ефективності освітнього процесу в досліджуваному контексті, зумовили

обґрунтування *педагогічних умов* формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки. Такими умовами визначено: створення розвивального середовища у дошкільному навчальному закладі з метою забезпечення позитивного емоційного фону сприймання вихованцями морального змісту казок; систематичне збагачення знань дітей 5-го року життя змістом казок морального спрямування; залучення дітей до практично зорієнтованої діяльності в контексті творчої інтерпретації казкових сюжетів з подальшою поведінковою проекцією. Передбачалося, що створення розвивального середовища у дошкільному навчальному закладі забезпечується через збагачення знань дітей змістом казок та залучення вихованців до практичної діяльності на основі творчої інтерпретації казкових сюжетів.

Для ефективної реалізації обґрунтованих педагогічних умов змодельовано процес формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки (рис.).

У *третьому розділі* – “**Методика та результати формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки**” – висвітлено методику означеного процесу, перебіг формувального етапу експерименту та здійснено аналіз результатів дослідження.

Суть методики формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки полягає у забезпеченні реалізації обґрунтованих і взаємозумовлених педагогічних умов, серед яких центральною є створення розвивального середовища у дошкільному навчальному закладі; решта педагогічних умов забезпечують створення такого середовища і водночас активізують діяльність дітей у ньому.

Для запровадження методики українські народні казки систематизовано за якостями персонажів, які домінують простежуються у змісті. Наприклад: “Батьківська наука” (співчуття, милосердя, привітність), “Названий батько” (милосердя, добро, шана, повага), “Батько та три сини” (повага, співчуття, добро), “Бабина дочка та дідова дочка” (повага, шанобливість, слухняність) та українські авторські казки: В. Сухомлинський “Сьома дочка” (доброта, шана, повага), Н. Федько “Про Чарівника” (ввічливість, доброта, привітність), Н. Федько “Двоє мишенят” (допомога, співчуття), Н. Федько “Доброта” (доброта, допомога, привітність, співчуття).

Методика формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих відповідно до обґрунтованих педагогічних умов передбачала роботу за трьома напрямками – з дітьми, батьками, педагогами. Кожен із напрямків охоплював три етапи (інформаційний, репродуктивно-діяльнісний, творчий) і спрямовувався на реалізацію кожної педагогічної умови.

Під час реалізації педагогічних умов за всіма напрямками роботи з формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих використовувалися методи: традиційні (демонстрації, пояснення), інтерактивні (залучення до діалогу, відтворювальні), творчо-стимулювальні (стимулювання до практично-пошукової діяльності), які конкретизувалися стосовно цільового адресата (діти, батьки, педагоги).

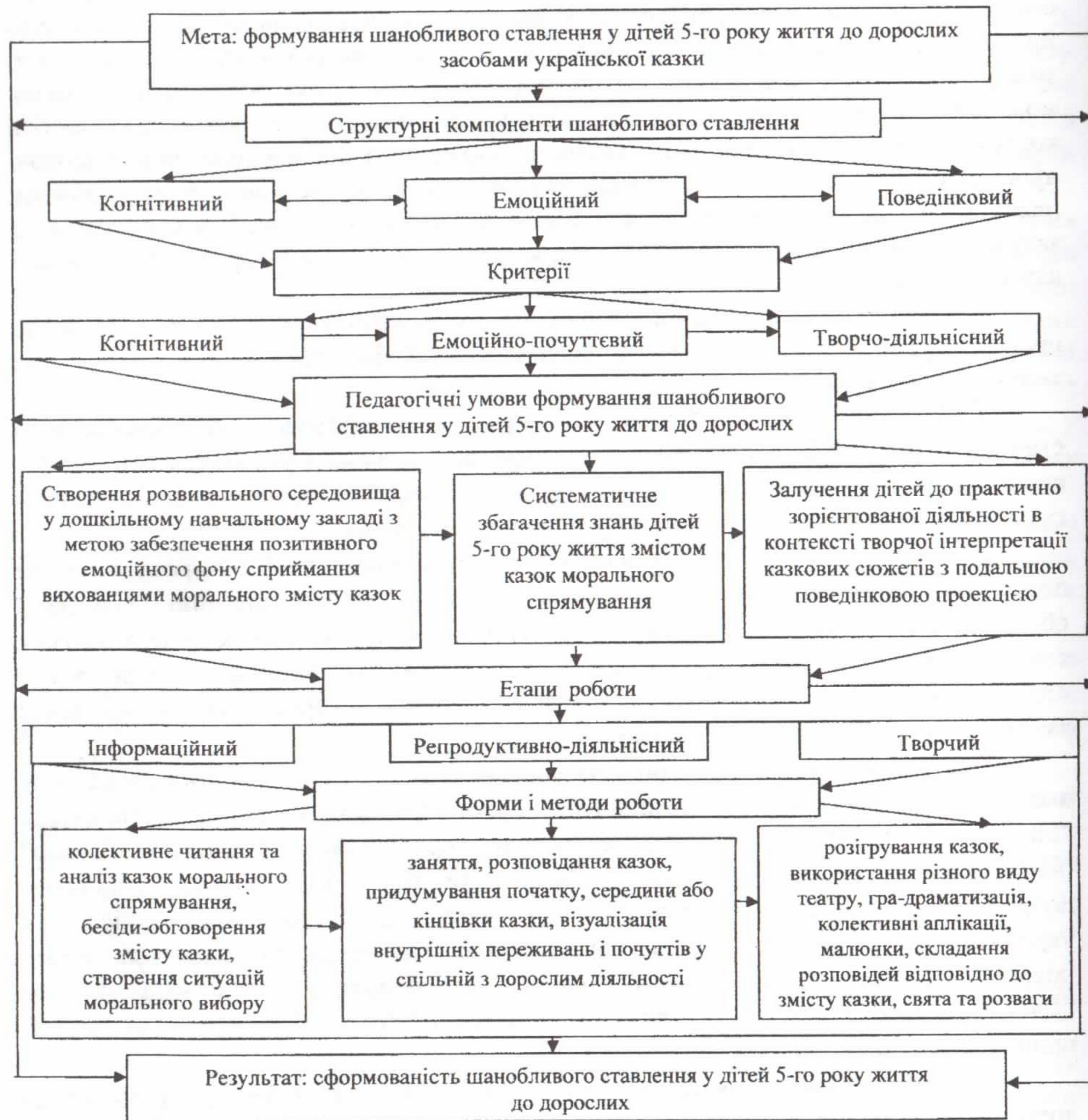

Рис. Схеми формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки

На *першому етапі (інформаційному)* робота з дітьми спрямовувалася на збагачення їхніх уявлень про українські казки, в яких відображено шанобливе ставлення до дорослих, повага, протиставлення добра та зла, вдячність, співчуття, допомога ("Батьківська наука", "Бабина дочка та дідова дочка", "Сьома дочка"). Особлива увага приділялася формуванню уявлень про сутність поняття "шанобливе ставлення", розширенню та закріпленню знань про норми морально-етичної поведінки з дорослими. Дієвими виявилися такі *форми*: колективне читання казок та подальша інтерактивна робота над їх змістом, переказування в ролях та малювання, бесіди, моделювання життєвих ситуацій за змістом прочитаних казок.

Робота з батьками передбачала заохочення родин вихованців до використання української казки у вихованні дітей через організацію співпраці сімей та дошкільного навчального закладу. Застосовувалися такі форми, як круглі столи, групові консультації ("Роль моральних якостей у вихованні дитини дошкільного віку", "Культура спілкування між дорослими та дітьми"), що мали на меті збагачення знань батьків про моральне виховання дітей та роль сім'ї у цьому процесі; залучення родин до створення розвивального середовища в групі; довели дієвість семінари-практикуми та індивідуальні консультації.

Другий етап (репродуктивно-діяльнісний) спрямовувався на формування вмінь дітей чітко розмежовувати прояви позитивної та негативної поведінки, альтруїстичних мотивів моральної поведінки щодо дорослих, розвиток особистісних якостей, які зумовлюють моральну поведінку стосовно дорослих, уміння орієнтуватися на почуття, емоційний стан дорослих. Крім таких традиційних форм роботи, як заняття, бесіда, організувалися екскурсії до кімнати казок, лялькового театру, сприймання музичних творів. Використовувалися прийоми складання порівняльних характеристик героїв казок, власне вигадування початку, середини або закінчення казки; візуалізація внутрішніх переживань і почуттів у спільній з дорослим діяльності (малюнки, ляльковий та тіньовий театр).

Для батьків проводилися бесіди різноманітного змісту; члени родини залучалися до участі у святах ("День Шани і Поваги") та конкурсах, до поповнення бібліотеки книжками українських казок.

У роботі з педагогами основна увага приділялася їх мотивуванню до написання сценаріїв свят і театралізованих дійств за участі дітей та батьків, підготовки наочного забезпечення, зокрема костюмів, сценічних атрибутів тощо. Для цього організувалися педагогічні наради з досліджуваної проблеми, майстер-класи.

На *третьому етапі (творчому)* тривало закріплення набутого дітьми досвіду, зокрема через спонукання їх застосовувати його у повсякденному спілкуванні з дорослими. З цією метою діти залучалися до практичної діяльності на основі творчої інтерпретації казкових сюжетів з подальшою поведінковою проекцією. Використовувалися такі форми: складання розповідей відповідно до змісту казки (теми: "Моя родина", "Моя матуся", "Мій тато", "Мої бабусі і дідусі", "Моя вихователька"), створення колективних аплікацій, розігрування казок засобами лялькового театру та драматизації, свята та розваги.

Робота з батьками засновувалася на їх залученні і збільшенні частки їхньої самостійності в підготовці та проведенні інсценівок, театралізованих свят, розваг, ігор-драматизацій за змістом українських казок.

Робота з педагогами спрямовувалася на активізацію їх участі в різноманітних методичних заходах (тематичних педрадах, тренінгах, конкурсах) і пробудження їхньої ініціативності.

Ефективною формою, яка об'єднала усі напрями роботи, виявилось створення театального гуртка за спільної участі дітей, батьків, вихователів, що сконцентрувало в собі створення розвивального середовища.

У результаті упровадження педагогічних умов, які реалізувалися поетапно із застосуванням розробленої методики формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки, зафіксовано позитивні зміни у рівнях сформованості шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих за когнітивним, емоційним та поведінковим компонентами (табл.)

Таблиця

Рівні сформованості шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки, %

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Констатувальний етап	Контрольний етап	Констатувальний етап	Контрольний етап
Когнітивний компонент				
Високий	1,08	10,86	2,15	3,22
Достатній	3,26	72,82	4,30	29,03
Середній	26,08	13,04	25,80	54,83
Низький	69,56	3,26	67,74	12,90
Емоційний компонент				
Високий	0	9,78	0	4,30
Достатній	7,60	70,65	10,75	30,10
Середній	23,91	15,21	22,58	51,61
Низький	68,47	4,34	66,66	13,97
Поведінковий компонент				
Високий	3,26	9,78	3,22	2,15
Достатній	4,34	67,39	7,52	27,95
Середній	25	16,30	23,65	58,06
Низький	67,39	6,52	65,59	11,82

Порівняння кількісних даних після завершення формувального експерименту засвідчило істотну різницю в результатах ЕГ та КГ. Це підтверджено розрахунками критерію Фішера (величина $F_{\text{емп}}$ потрапила в зону значущості) і дало змогу стверджувати, що різниця між ЕГ та КГ більша, ніж на 0,1 % рівні. В ЕГ діти 5-го року життя мають вищі результати за всіма компонентами шанобливого

ставлення: кількісний прояв високого рівня за когнітивним компонентом вищий в ЕГ на 7,64 % порівняно з КГ; за емоційним – на 5,48 %; поведінковим – на 7,63 %.

Отже, результати проведеного дослідження підтверджують вирішення завдань дослідження та досягнення його мети.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено новий підхід до розв'язання проблеми формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки, що знайшло відображення у теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов цього процесу, розробленні методики формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих та експериментальній перевірці її ефективності.

Результати теоретичного та експериментального дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стали підставою для формулювання таких висновків:

1. Теоретичний аналіз формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих довів, що досліджувана проблема, яка здавна турбувала філософів, педагогів, психологів, досі не втратила актуальності. Будь-яке ставлення є складним утворенням, в якому через дії та вчинки реалізуються знання, мотиви, почуття, емоції, інтереси суб'єкта до суб'єкта.

Уточнено поняття “шанобливе ставлення” стосовно дітей 5-го року життя як вияв поваги, що ґрунтується на індивідуальних моральних чеснотах чи якостях особистості, до якої це ставлення виявляється. З огляду на вікові особливості дітей 5-го року життя, поняття “шанобливе ставлення” пов'язується в дисертації з проявами у дітей таких якостей, як турбота, ввічливість, слухняність, доброзичливість, співпереживання.

З'ясовано, що українська казка є ефективним засобом формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих. Особливої вагомості для досліджуваної вікової групи дітей набули соціально-побутові казки, реалізація виховного потенціалу яких зумовлена прагненням дитини мотивувати своє ставлення до героїв у зіставленні вчинків персонажів із власним досвідом, вибудовувати поведінку з орієнтуванням на позитивні казкові образи, що свідчить про здатність дитини цього віку надавати елементарну моральну оцінку діям інших.

2. Компонентами шанобливого ставлення виокремлено когнітивний, емоційний, поведінковий. Відповідно до компонентів шанобливого ставлення визначено критерії та показники сформованості досліджуваної якості у дітей 5-го року життя: *когнітивний* (розуміння поняття “шанобливе ставлення”; самостійність усвідомлення внутрішнього стану близьких людей; вміння проявляти шанобливе ставлення до дорослих; вміння свідомо поступатися своїми бажаннями); *емоційно-почуттєвий* (вміння визначати та адекватно реагувати на почуття та емоції дорослих; здатність відчувати та розуміти емоційний стан дорослих та причини, що можуть його викликати; ставлення до дорослих як до цінності; здатність до співчуття та співпереживання); *творчо-діяльнісний* (здатність давати мотивовану оцінку вчинкам стосовно дорослих; вміння надати безкорисливу допомогу дорослим в повсякденному житті; вміння самостійно знаходити правильний вихід із ситуації,

що передбачає моральний вчинок стосовно дорослих; здатність до творчої інтерпретації морального змісту казок з проекцією на власну поведінку).

На основі означених вище компонентів, критеріїв та показників схарактеризовано рівні сформованості шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих (високий, достатній, середній, низький).

3. Обґрунтовано педагогічні умови формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки, а саме: створення розвивального середовища у дошкільному навчальному закладі з метою забезпечення позитивного емоційного фону сприймання вихованцями морального змісту казок; систематичне збагачення знань дітей 5-го року життя змістом казок морального спрямування; залучення дітей до практично зорієнтованої діяльності в контексті творчої інтерпретації казкових сюжетів з подальшою поведінковою проекцією.

4. Розроблено та експериментально перевірено методику формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки, суть якої полягає в забезпеченні реалізації обґрунтованих педагогічних умов як взаємозумовлених, серед яких центральною є створення розвивального середовища у дошкільному навчальному закладі; решта дві педагогічні умови забезпечують створення такого середовища і водночас активізують діяльність дітей у ньому.

Розроблена методика передбачає три взаємопов'язаних етапи: інформаційний (поглиблення знань дітей про шанобливе ставлення до дорослих засобами української казки); репродуктивно-діяльнісний (формування вмінь дітей чітко розмежовувати прояви позитивної та негативної поведінки, формування альтруїстичних мотивів моральної поведінки стосовно дорослих, розвиток особистісних якостей, які зумовлюють моральну поведінку стосовно дорослих, уміння орієнтуватися на почуття, емоційний стан дорослих); творчий (закріплення набутого дітьми досвіду та застосування його у повсякденному спілкуванні з дорослими). Кожен з етапів охоплює систематичну роботу у трьох напрямках: з дітьми, педагогами та батьками (родичами) дітей у формі консультацій, опитувань, круглих столів, консультацій, семінарів, майстер-класів тощо.

Контрольне замірювання наприкінці формувального етапу експерименту показало наявність істотних позитивних якісних і кількісних змін у дітей експериментальної групи порівняно з дітьми контрольної групи. Статистичну значущість результатів експериментального дослідження доведено методами статистичного аналізу даних (застосовано критерій Фішера).

Отже, результати дослідження доводять ефективність обґрунтованих педагогічних умов та розробленої методики формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого наукового вивчення потребують питання спеціальної підготовки вихователів з метою підвищення рівня їхньої педагогічної компетентності з проблем морального виховання.

Зважаючи на актуальність теми, *рекомендовано* розроблення і реалізацію програм з формування моральних якостей у дітей 5-го року життя, програм підготовки педагогічних працівників до формування моральних якостей дошкільників; запровадження в систему педагогічної освіти спецкурсів, семінарів, майстер-класів з морального виховання дітей дошкільного віку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Карнаухова А. В. Українська казка як засіб формування шанобливого ставлення до дорослих у дітей 5-го року життя / А. В. Карнаухова // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – К., 2004. – Вип. I. – С. 131–135.
2. Карнаухова А. В. Психологічні основи розвитку і формування у дітей 5-го р. ж. позитивно-ціннісного ставлення до дорослих / А. В. Карнаухова // Психологічні науки : зб. наук. пр. – Бердянськ : БДПУ, 2005. – Вип. II. – С. 74–81.
3. Карнаухова А. В. Деякі аспекти формування морально-етичної сфери особистості дошкільника за допомогою використання українських казок / А. В. Карнаухова // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” : наук.-теорет. зб. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 14. – С. 102–105.
4. Карнаухова А. В. Філософські виміри краси людського вчинку / А. В. Карнаухова // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський, 2011. – Вип. 7. – С. 58–63.
5. Карнаухова А. В. Формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки / А. В. Карнаухова // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. – Рівне, 2011. – С. 143–147.
6. Карнаухова А. В. Наукові дослідження питань морального виховання дітей дошкільного віку в історико-педагогічному аспекті / А. В. Карнаухова // Вісник Київського міжнародного університету. Сер.: Педагогічна теорія і практика : зб. наук. пр. – К. : КиМУ, 2012. – Вип. 3. – С. 81–90.
7. Карнаухова А. В. Вплив казки на формування особистості дитини: моральний аспект / А. В. Карнаухова, М. А. Машовець // Вихователь-методист дошкільного закладу. – № 7. – 2012. – С. 20–24.
8. Карнаухова А. В. Вплив української казки на формування соціально-комунікативної компетенції у дітей 5-го року життя / А. В. Карнаухова // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”. – Дод. 4 до вип. 31, т. IV (12): Тематичний вип. “Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання”. – К. : Гнозис, 2014. – С. 301–309.
9. Карнаухова А. В. Підготовка майбутніх вихователів до формування моральних цінностей у дітей 5-го року життя засобами казки / А. В. Карнаухова // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний

університет імені Григорія Сковороди”. – Дод. 1 до вип. 36, т. III (63): Тематичний вип. “Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – К. : Гнозис, 2015. – С. 349–356.

Статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях

10. Карнаухова А. В. Психолого-педагогічні основи формування позитивно-ціннісного ставлення до дорослих у дітей 5-го року життя / А. В. Карнаухова // Рідна мова. – 2011. – № 8. – С. 17–20 (Польща).

11. Карнаухова А. В. Историко-педагогические основы формирования уважительного отношения детей дошкольного возраста к взрослым / А. В. Карнаухова // Специалист XXI века: психолого-педагогическая культура и профессиональная компетентность : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., 27–28 октяб. 2011 г. – Барановичи (Беларусь), 2011. – С. 97–100.

12. Карнаухова А. В. Вплив казки на формування особистості дитини / А. В. Карнаухова // Рідна мова. – 2013. – № 19. – С. 78–82 (Польща).

Статті у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій

13. Карнаухова А. В. Проблема формування поваги до дорослих у дітей дошкільного віку засобами казки / А. В. Карнаухова // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : матеріали доп. звіт.-наук. конф. викл. ун-ту, (Київ, 14 квіт. 2004 р.). – К. : НПУ, 2004. – Вип. 8. – С. 125–127.

14. Карнаухова А. В. Особливості використання нетрадиційних видів роботи казкою з дітьми старшого дошкільного віку / А. В. Карнаухова // Сучасні технології в дошкільній освіті України : матеріали наук.-метод. семінару, (Київ, 7 трав. 2008 р.). – К. : НПУ, 2008. – С. 34–38.

15. Карнаухова А. В. Філософські аспекти у вихованні добра і милосердя у сучасних дошкільників / А. В. Карнаухова // Сучасне дошкілля: реалії та перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 16 жовт. 2009 р.). – К. : НПУ, 2009. – С. 221–226.

16. Карнаухова А. В. Особливості ознайомлення дошкільників з українською казкою / А. В. Карнаухова // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : матеріали доп. звіт.-наук. конф. викл. ун-ту, (Київ, 5–6 лют. 2009 р.). – К. : НПУ, 2009. – С. 112–114.

Інші публікації

17. Карнаухова А. В. Розвиток творчості дітей в театралізованих іграх / А. В. Карнаухова // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість. – К., 2003. – Т. 4. – С. 135–138.

18. Карнаухова А. В. Проблема дитячої гри у педагогічній спадщині К. Д. Ушинського та її місце в сучасній дошкільній педагогіці / А. В. Карнаухова // Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені спадщині К. Д. Ушинського. – Одеса, 2003. – С. 122–124.

19. Карнаухова А. В. Проблеми морального виховання в педагогічній спадщині К. Д. Ушинського / А. В. Карнаухова // Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені педагог спадщині К. Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – С. 135–137.

20. Карнаухова А. В. Значення казки важко переоцінити / А. В. Карнаухова // Дитячий садок. – 2007. – № 14. – С. 4.

21. Карнаухова А. В. Українська казка як засіб виховного впливу на особистість / А. В. Карнаухова // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. пр. – К. : НПУ, 2009. – Вип. 3. – С. 43–48.

22. Карнаухова А. В. Формування морально-етичної сфери дитини засобами української казки / А. В. Карнаухова // Розвиток дошкільника: сучасні підходи та освітні технології : монографія. – К. : НПУ, 2009. – С. 88–105.

АНОТАЦІЇ

Карнаухова А. В. Формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2016.

Дисертація присвячена проблемі формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки.

На основі теоретичного аналізу уточнено сутність поняття “шанобливе ставлення до дорослих” стосовно дітей 5-го року життя як вияв поваги, що ґрунтується на індивідуальних моральних чеснотах чи якостях особистості, до якої це ставлення виявляється.

Розкрито виховний потенціал української казки як засобу формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих.

Визначено критерії та показники сформованості шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих.

Обґрунтовано педагогічні умови формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки.

Розроблено методика формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки, суть якої полягає в забезпеченні реалізації обґрунтованих педагогічних умов як взаємозумовлених, серед яких центральною є створення розвивального середовища у дошкільному навчальному закладі; решта дві педагогічні умови (систематичне збагачення знань дітей 5-го року життя змістом казок морального спрямування; залучення дітей до практично зорієнтованої діяльності в контексті творчої інтерпретації казкових сюжетів з подальшою поведінковою проєкцією) забезпечують створення такого середовища і водночас активізують діяльність дітей у ньому.

Ключові слова: шанобливе ставлення, повага, українська казка, діти 5-го року життя, педагогічні умови, методика роботи, спілкування.

Карнаухова А. В. Формирование уважительного отношения у детей 5-го года жизни к взрослым средствами украинской сказки. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – дошкольная педагогика. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена проблеме формирования уважительного отношения у детей 5-го года жизни ко взрослым средствами украинской сказки.

На основе теоретического анализа уточнена сущность понятия “уважительное отношение к взрослым” относительно детей 5-го года жизни как проявление уважения, основанное на индивидуальных нравственных добродетелях или качествах личности, к которой это отношение проявляется. Учитывая возрастные особенности детей 5-го года жизни, понятие “уважительное отношение” связывается в диссертации с проявлениями у детей таких качеств, как забота, вежливость, послушание, доброжелательность, сопереживание.

Раскрыт воспитательный потенциал украинской сказки для формирования уважительного отношения у детей 5-го года жизни к взрослым, который связан с ее моделирующими возможностями построения положительных взаимоотношений, влияющих на характер взаимодействия в реальных условиях общения ребенка и взрослого. Показано, что особую роль в формировании уважительного отношения у детей 5-го года жизни к взрослым играют социально-бытовые сказки.

Выделены компоненты (когнитивный, эмоциональный, поведенческий), определены критерии и показатели сформированности уважительного отношения у детей 5-го года жизни к взрослым (когнитивный – понимание понятия “уважительное отношение”; самостоятельное осознание внутреннего состояния близких людей, умение проявлять уважительное отношение к взрослым, умение сознательно поступать своими желаниями; эмоционально-чувственный – умение определять и адекватно реагировать на чувства и эмоции взрослых, способность чувствовать и понимать эмоциональное состояние взрослых и причины, которые могут его вызвать, отношение к взрослым как ценности, способность к сочувствию и сопереживанию; творческо-деятельностный – способность давать мотивированную оценку поступкам по отношению к взрослым, умение оказать бескорыстную помощь взрослым в повседневной жизни, умение самостоятельно находить правильный выход из ситуации, который предусматривает нравственный поступок по отношению к взрослым, способность к творческой интерпретации нравственного содержания сказок с проекцией на собственное поведение).

Обоснованы педагогические условия формирования уважительного отношения у детей 5-го года жизни к взрослым (создание развивающей среды в ДООУ для обеспечения положительного эмоционального фона восприятия нравственного содержания сказок; систематическое обогащение знаний детей 5-го года жизни содержанием сказок нравственной направленности; привлечение детей к практически ориентированной деятельности в контексте творческой интерпретации сказочных сюжетов с последующей поведенческой проекцией).

Разработана методика формирования уважительного отношения у детей 5-го года жизни к взрослым средствами украинской сказки, суть которой заключается в обеспечении реализации обоснованных педагогических условий как взаимообусловленных, среди которых центральным является создание развивающей среды в ДООУ; остальные два обеспечивают создание такой среды и одновременно активизируют деятельность детей в ней.

Ключевые слова: уважительное отношение, уважение, украинская сказка, дети 5-го года жизни, педагогические условия, методика работы, общение.

Karnaukhova A. V. Formation of 5 Years Old Children's Respect for Adults by Means of Ukrainian Fairy Tale. – Printed as manuscript.

Thesis for a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.08 – Preschool Education. – Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The dissertation is devoted to the formation of 5 years old children's respect for adults by means of Ukrainian fairy tale.

Through theoretical analysis, the author defines the essence of the concept of respectful attitude for adults on the part of children of the 5th year of life as a sign of respect based on the individual moral virtues or qualities of the individual to whom that respect is directed.

The educational potential of Ukrainian fairy tale as a means of forming 5 years old children's respectful attitude towards adults is revealed.

The criteria and indicators of respect of 5 years old children toward adults have been defined.

Pedagogical conditions of formation of respect of 5 years old children towards adults by means of Ukrainian fairy tales have been substantiated and experimentally tested.

The methods of formation of 5 years old children's respect towards adults by means of Ukrainian stories have been developed, the essence of which is to ensure the implementation of the pedagogical conditions as interdependent, the central among them being the creation of developing environment in the preschool institution; the other two pedagogical conditions (systematic enrichment of 5 years old children's knowledge with the content of tales of moral direction; involvement of children in practically oriented activities in the context of creative interpretation of fairy stories, followed by behavioral projection) enable this environment and simultaneously increase the activity of children in it.

Keywords: respect, respectful attitude, Ukrainian fairy tale, 5 years old children, pedagogical conditions, formation of respectful attitude.